

העסקאות והשירותים המוצעים על ידי הבנקים בימינו עומדים בגדרי ההלכה אך בקושי רב, ועם זאת - בלתי אפשרי לדמיין כלכלה מפותחת בלעדיהם | ביוזמתו של הרב אליהו סולוביצ'יק הוקמה "הקבוצה לבנקאות יהודית", בה חברו יחד רבנים וכלכלנים בניסיון לשרטט את תבניתו של הבנק הכשר-לכתחילה, שיעמוד בכל דרישות ההלכה ואף יתפקד כגוף עסקי נושא רווחים | מקצת מן הרעיונות היצירתיים שהתגבשו ב"קבוצה לבנקאות יהודית" מוגש לפני הקוראים, לעידוד העיון בסוגיה חשובה זו ולקידום הקמתו של "הבנק הכשר לכתחילה"

אראל סגל-הלוי

על מפתנו של הבנק הכשר-לכתחילה

דיני הממונות בתורה מבוססים על העיקרון "שלא תהא בהן חריגה מן הסיוע המועיל לשני הצדדים, לא שיתכוון אחד המתעסקים להגדיל חלקו לגמרי, ושיהא הוא המרוויח מכל הצדדים" (רמב"ם, מורה הנבוכים ג, מב).

ככלל, ישנם שני סוגים של עסקים שיש בהם "סיוע המועיל לשני הצדדים": עבודה - כאשר אדם עושה פעולה המביאה תועלת לאדם אחר ומקבל על כך שכר הולם; ושותפות - כאשר אנשים עושים עסקה שבה הם שותפים שווים בסיכוי ובסיכון וכל אחד מהם מקבל חלק מהרווחים כאשר העסק מצליח. לעומת זאת, בהלוואה בריבית המלווה "הוא המרוויח מכל הצדדים". הוא אינו צריך לעבוד או לקחת סיכון, והרווח שלו נובע רק מניצול הפער בין העשיר לעני. המחשה לעניין זה קיבלנו בשנת ה'תשס"ב (2002), כשהמשק הישראלי כולו היה שקוע במיתון עמוק, ודווקא הבנקים הרוויחו.

לפיכך, ראוי היה לציבור שומרי המצוות להתרחק מהבנקים ולא להתעסק עמם כלל, אולם כיום זוהי גזירה שאי אפשר לעמוד בה. הבנקים בימינו נותנים גם שירותים פיננסיים כשרים, שאי אפשר לקבל בשום דרך אחרת. ולכן יהודים שומרי-מצוות נאלצים לעבוד עם הבנקים, על אף שהם עוסקים גם בריבית. לשם כך משתמשים ב"היתר עיסקה". ההיתר מאפשר לבנק לתת הלוואה הנחשבת, מבחינה הלכתית, לשותפות עסקית. אולם, מבחינת הבנק, זוהי הלוואה בריבית לכל דבר. תנאי השותפות מנוסחים כך שכל הסיכון מוטל על הלווה. גם אם הלווה מוכיח באותות ובמופתים שהפסיד שלא באשמתו, הבנק עדיין תובע ממנו לשלם את הקרן וה"רווח" (שאינו קיים). אם הלקוח אינו משלם, הבנק אינו מתייחס אליו כאל שותף ואינו נוהג עמו בדרך-ארץ הנהוגה בין שותפים. הוא מתייחס אליו כאל לווה ומקיים בו את הכתוב: "עבד לווה לאיש מלווה". הוא נוגש את הלקוח באמצעות עורכי-דין קשוחים ומפולפלים, ומטיל עליו ריבית-נשך.

כפי המתואר במאמרו של הרב צבי יצחק ליפשיץ בגליונו, אמנם בתי-המשפט בישראל אכן מגדירים את 'היתר העסקה' כמסמך התקף משפטית, אולם "בתי המשפט נמנעים באופן עקבי מהכרה de facto ב'היתר העסקה' כטענת הגנה העומדת לווה במקרה שבו כספי הלוואתו הניבו רק הפסדים" (א' הכהן וז' סרובצקי, "בנקאות ללא ריבית ו'היתר עיסקה' במדינת ישראל ודמוקרטיה - הלכה ואין מורין כן?", שערי משפט ב[1], ה'תשנ"ט, עמ' 77). אפילו בתי-הדין הרבניים נאלצים לפסוק תמיד לטובת הבנק, מתוך חשש שמא הבנק יבטל את הסתמכותו על היתר עיסקה והלקוחות הדתיים יישארו ללא בנק (ראו ד' משען, "היתר עסקה - אכיפתו ועקיפתו", עלון המרכז להוראת המשפט העברי ולימודו במכללת שערי משפט, גל' 88, פר' כ"תצא ה'תשס"ב, הכותב: "גם חכמי ההלכה נוטים לחזק את תוקפו התיאורטי של ההיתר, אך מונעים את יישומו בפועל, מחשש שמא יניע יישומו את הבנקים להפסיק את השימוש בו", ומסתמך על דבריו של הגר"ש דיכובסקי, במאמרו "היתר עיסקה במניית הבנקים", תחומין ת, ה'תשמ"ח, עמ' 142: "יש לזכור כי נושא 'היתר עיסקה' הוא נשמת אפו של כל בנק מודרני. אין שום אפשרות לנהל בנק בימינו - ואפילו בנק חרדי - מבלי להתבסס על היתר עיסקה... מטעם זה בלבד יש לצמצם ככל האפשר את אפשרויות הטענה כלפי בנקים הנוהגים לפי ההלכה").

"בנק כשר לכתחילה" יהיה בנק שיתפרנס רק מעבודה (שירותים בנקאיים) ושותפויות עסקיות, ולא מריבית. במאמר זה נציע מספר רעיונות לשירותים בנקאיים ושותפויות עסקיות בעבור בנק מעין זה. כמובן שאין בדעתנו להביע בדברינו שלהלן כל הכרעה הלכתית, המסורה לפוסקי דורנו שליט"א, כי אם להציע רעיונות ראשוניים שיש לדון בהם ולפתח אותם. אלו מוצגים כאן כ"סיעור מוחות", במטרה לעורר את לב המעיינים.

פרק א: שירותים בנקאיים

"בנק כשר לכתחילה" יכול, כמובן, לספק את כל השירותים הבנקאיים הרגילים הניתנים תמורת עמלה, בפרט: ניהול חשבון עובר-ושב ללא יתרה שלילית (כמקובל בבנק הדואר) וכרטיס חיוב ללא אשראי (debit card - גם-כן כמקובל בבנק הדואר). הבנק יכול גם להחזיק כספת שבה יישמרו סחורות כגון מתכות יקרות, ולאפשר ללקוחות שלו לקנות ולמכור סחורות מרחוק, תמורת עמלה. שני סוגים של שירותים בנקאיים ראויים לדיון מורחב: השקעה בניירות-ערך (בשני מסלולים: אקטיבי ופאסיבי), ותיווך הלוואות.

השקעה עם ערכים

השקעה בניירות-ערך היא פעילות כלכלית חשובה, גם לפרט וגם לציבור. כבר בדורות קדמונים עסקו הכול בהשקעות. הם שתלו עצים והתשואה הייתה פירות וענפים להסקה; גידלו צאן ובקר והתשואה הייתה חלב וצמר.

בתלמוד מתוארים מכשירי-השקעה משוכללים יותר כגון "עסקה שחציה מלווה וחציה פיקדון". בימינו שוק ההשקעות השתכלל וניתן להשקיע בעסקים רבים ושונים, אולם העיקרון הוא דומה - משקיעים היום כדי לבנות את העתיד. משקיעים היום בחברה קטנה, מתוך תקווה שהיא תגדל ותתפתח ובסופו של דבר תעשה עסקאות טובות שיניבו רווחים. ההשקעה חשובה גם לאדם הפרטי, כדי לבנות לעצמו הכנסה לעת זקנה כשלא יוכל לעבוד. היא חשובה גם למשק כולו, כדי לפתחו ולבנותו לטובת הדורות הבאים.

באופן עקרוני, השקעה במניות היא "עסקה" כשרה, שכן שני הצדדים שותפים לסיכון ולסיכוי. הבעיה היא, שחלק מהחברות נוהגות באופן שאינו כשר לפי התורה, כגון - הלוואות בריבית, חילול שבת, נזק לסביבה, הלנת שכר שכיר וכדו'. ישנם רבנים הטוענים, שהמחזיק במניות של חברות אלו הוא שותף לעבירה.

בשנים האחרונות, בתי-השקעות רבים פתחו קרנות "כשרות", שבהן ההשקעות מפוקחות על-ידי וועדת רבנים. אולם, ישנם משקיעים המעוניינים להשקיע בעצמם באופן עצמאי, ולא רק דרך בית-השקעות. כמו כן, בין פוסקי-ההלכה ישנן דעות שונות בשאלה באיזו חברה מותר להשקיע ובאיזו חברה אסור להשקיע. נראה אפוא שהבנק צריך לאפשר לכל לקוח להשקיע בבורסה בחופשיות, תמורת עמלות, בדיוק כמו כל בנק אחר. אולם, הבנק יכול לספק מידע על ההתנהלות של חברות, בתחומים הקשורים למצוות, כדי לאפשר לכל לקוח לפעול על-פי מידע זה ובהתאם להנחיית רבותיו.

לשם כך, הבנק ישלח מכתב להנהלות של כל החברות הנשלחות בבורסה, ויבקש מהן מידע לגבי הערכים וההתנהלות שלהן בתחומים שונים, כגון: האם הן שומרות שבת; האם הן נזהרות מאיסורי ריבית; האם הן מקפידות על תשלום שכר שכיר בזמנו ועל שאר המצוות הנוגעות ליחסי עובד-מעביד; האם הן מקפידות על משא ומתן באמונה ושאר המצוות הנוגעות ליחסי מוכר-צרכן; האם הן נזהרות מצער-בעלי-חיים או שאר נזקים לסביבה, וכדו'.

כל חברה תוכל לענות לחלק מהשאלות או לכולן לפי בחירתה. מערכת המסחר של הבנק התורני תכלול, בנוסף לפרטים הפיננסיים הרגילים על כל חברה, גם פירוט של התשובות שנתנה החברה לשאלות. כך, כל משקיע בבורסה יוכל לבחור בקלות באילו חברות הוא מעוניין להשקיע, בהתאם לפסיקת הרבנים שהוא סומך עליהם. מובן שהתשובות של החברות עלולות להיות לא אמינות, אולם לדעתי רוב התשובות יהיו אמינות מכיוון שמדובר ב"דבר העשוי

במשכנתא רגילה הלקוח הוא לווה, וחל עליו הכלל "עבד לוה לאיש מלווה". הבנק המלווה ראשי לפעול נגדו בתקיפות רבה, כולל עיקול ופינוי מהבית

מהדירה והבנק ב-60%. התשלום השנתי נקבע ל-70. דמי-השכירות השנתיים על דירה כזאת הם, נניח, 5% משווי הדירה. לכן, בשנה הראשונה הלקוח צריך לשלם לבנק 60% מתוך 50, כלומר 30. התשלום השנתי הוא 70, כך שנשארים עוד 40 והם משמשים לקניית 4% מהדירה. כך שבסוף השנה הלקוח מחזיק 44% מהדירה והבנק 56%. בשנה הבאה, הלקוח משלם לבנק רק 56% מתוך 50, כלומר דמי-השכירות נמוכים יותר, והחלק הנקנה מהדירה גדול יותר. כך התשלומים נמשכים עד שהדירה כולה בבעלות הלקוח.

מה קורה כאשר ערך הדירה משתנה? ישנן שתי דרכים עיקריות לטפל בנושא:
דרך א: מחיר הקניה והשכירות צמודים למחיר-השוק של הדירה. אם ערך הדירה עולה - התשלומים גדלים, והבנק והלקוח שותפים לרווחים. אולם אם ערך הדירה יורד (למשל, בגלל תאונה שאינה מכוסה על ידי הביטוח, כביש רב-מסלולי שנפתח בסמוך, וכדו'), התשלומים קטנים וכך הבנק והלקוח שותפים להפסדים. המחיר מחושב מחדש מדי מספר שנים על ידי שמאי, תוך התחשבות במחירי הדירות באותו איזור.

דרך זו היא המהודרת ביותר מבחינה תורנית, שכן השותפות ברווחים ובהפסדים היא מלאה ומדוייקת. אולם, רוב הלקוחות כנראה לא ירצו להשתמש בה. מדוע? כי רוב הלקוחות הקונים דירה מאמינים שערך הדירה שלהם יעלה באופן משמעותי בעתיד (בין אם הם צודקים ובין אם הם טועים). בפרט נכון הדבר לגבי לקוחות הקונים דירה ב"פרוייקטים" בפריפריה, שם ערכי הדירות עשויים לגדול פי שניים ויותר תוך מספר שנים. הלקוחות, מן הסתם, לא ירצו לקחת משכנתא שתכפיל את עצמה תוך מספר שנים. רובם גם לא יוכלו לעמוד בהחזרים כפולים פי-שניים. לפיכך נציע כאן דרך שניה.

דרך ב: מחיר הקניה והשכירות נקבעים מראש לכל תקופה, בהתאם למחירי השוק הנוכחיים. דרך זו נוחה יותר כי היא חוסכת את הצורך בשמאי. רוב הלקוחות כנראה יעדיפו דרך זו, שבה התשלומים קבועים ויודעים מראש.

מה ההבדל בין דרך ב' לבין משכנתא רגילה? הרי בכל מקרה הלקוח משלם את אותם תשלומים, אז מה זה משנה אם קוראים לזה "הלוואה" או "מכירה"? ההבדל העיקרני הוא, שבמשכנתא כשרה, הלקוח הוא "שותף" ולא "לווה". להבדל זה ישנה משמעות מעשית רבה כאשר הלקוח אינו מצליח לעמוד בהחזרים: במשכנתא רגילה הלקוח הוא לווה, וחל עליו הכלל "עבד לוה לאיש מלווה". הבנק המלווה ראשי לפעול נגדו בתקיפות רבה, כולל עיקול ופינוי מהבית. ידו של הבנק על העליונה. כך קורה לעתים, שאנשים שקנו דירה וחלו, לא יכלו לעמוד בתשלומי המשכנתא, גורשו מבתם, ונשארו חייבים כסף לבנק.

עומת זאת, ב"משכנתא כשרה-לכתחילה", הלקוח הוא שותף. חלק מהדירה שייך לו (לפי מספר התשלומים ששילם), וחלק מהדירה שייך לבנק. אם הלקוח מפסיק לשלם את התשלומים, הדרישה היחידה שהבנק יכול לדרוש ממנו היא שישלם דמי-שכירות על החלק שעדיין לא קנה. אבל כיוון שהלקוח אינו משועבד לבנק, הלקוח ראשי לשלם את דמי-השכירות לא רק בכסף אלא גם בשווה-כסף. בפרט, הלקוח ראשי לשלם את דמי-השכירות באחוזי-בעלות על הדירה.

מקבל את כל המידע הכלכלי שבדרך-כלל אינו נגיש לו. היא גמישה יותר מנתינת הלוואה דרך גמ"ח, כי המלווה יכול להחליט בעצמו על התנאים להלוואה ולבדוק בעצמו את הלווה, ולהחליט על-דעת עצמו אם הלווה ראוי להלוואה. היא נוחה יותר כי כל העבודה הטכנית של כתיבת חוזה ומעקב אחרי ההחזר מתבצעת על ידי הבנק. ד. בעבור עם ישראל - ככל שיהיה יותר נוח להלוות בלי ריבית, יהיו יותר אנשים שיעשו זאת, וכך יהיה קל יותר לנזקים לקבל עזרה.

ה. בעבור המשק - ההצעה היא למעשה להפריד את הריבית לשלושת מרכיביה: 1. מחיר הכסף בעבור הבנק - הריבית שהבנק משלם ללקוחות שמפקידים אצלו כסף. 2. עמלת תיווך - תגמול שהבנק לוקח עבור השירות של העברת הכסף מהמפקידים ללווים. 3. פרמיית סיכון - סכום כסף שהבנק לוקח כדי לבטח את עצמו מפני חובות אבודים.

כיום, הבנק קובע את גובהם של שלושת המרכיבים, ולוקח את כל הסיכון על עצמו. ההצעה היא לפרק את המרכיבים: 1. מחיר הכסף - בשליטת המפקיד, הוא יכול להחליט לוותר על הרווח כדי להלוות בלי ריבית; 2. עמלת תיווך - בשליטת הבנק, כמו היום; 3. פרמיית סיכון - בשליטת המפקיד, וכך גם הסיכון הוא על המפקיד. הוא יכול להחליט לוותר על פרמיית הסיכון ולבטח את ההלוואה באופן אחר, כגון לבדוק היטב את מצבו הכלכלי ויכולת החזר של הלווה, לדרוש ערבים או משכונות, וכו'.

כל פירוק של מוצר למרכיביו עשוי להגדיל את היעילות במשק, כי הוא מאפשר תחרות על כל מרכיב בנפרד ולא רק על "חבילה" שלמה.

פרק ב: שותפויות עסקיות

הפרק הקודם תאר שירותים פשוטים יחסית, שאין בהם כל סיכון לבנק: הבנק נותן שירות ומקבל עמלה ידועה מראש.

בפרק זה נתאר שותפויות עסקיות, שבהן הבנק יכול להרוויח רווחים נאים, אולם לעול גם להפסיד. היישום של שירותים מסוג זה הוא קשה יותר, במיוחד במציאות הנוכחית במדינת ישראל. כיום בנק ישראל מגביל מאד את הבנקים, על-מנת לשמור על יציבות המערכת הבנקאית. לכן סביר להניח שבנק ישראל יאסור על בנקים להיכנס לשותפויות שיש בהן סיכון.

אם מדיניות זו תישאר בעינה, פתרון אפשרי הוא להקים "קרן נאמנות", שתעסוק בשותפויות אלו בנפרד מהבנק. הקרן תגייס כספים, דרך הבורסה, מהציבור המעוניין להשקיע השקעות כשרות. הקרן תשקיע את הכספים בהתאם להצעות המובאות בהמשך, ותתחלק ברווחים ובהפסדים עם ציבור המשקיעים (הצעה זו הועלתה על ידי יעקב שץ, ב"קבוצה לבנקאות יהודית").

משכנתא כשרה-לכתחילה

משכנתא כשרה היא עסקה שבה הבנק והלקוח שותפים בקניית דירה. הלקוח קונה חלק מהדירה בעזרת ההון העצמי שלו, והבנק קונה את השאר. בכל שנה, הלקוח קונה עוד חלק מהדירה, ובמקביל משלם לבנק דמי-שכירות על חלק-הדירה השייך לבנק. לדוגמה (באלפי ש"ח), נניח שהדירה שווה 1000. ההון עצמי הוא 400, כך שהלקוח מחזיק ב-40%

מידע אמין על מצב חשבון הבנק של מועמד להלוואה. אפשר לבקש ממנו שיביא דפי חשבון, אולם בדרך-כלל דפי החשבון כוללים מידע רק על תקופה מצומצמת יחסית, ואינם כוללים נתונים כגון: כמה שיקים נתן הלקוח וכמה מהם חזרו במשך כל תקופת ניהול החשבון; ב. קשה לעקוב אחרי ההחזרים. כשהחזורים מתבצעים בהוראת קבע, המלווה צריך לבדוק בעצמו אם הוראת הקבע אכן בוצעה; אם הוראת הקבע לא בוצעה, הבנק אינו חייב להודיע לו על כך.

הדבר מעמיד קשיים גם בפני הלווים: א. הפסד זמן (ימי עבודה) על-מנת לבוא לראיון, להפיק מסמכים נדרשים, ולבצע משכון; ב. אי-נעימות כאשר צריך להביא ערבים. מסיבות אלו, ישנם לוויים המעדיפים לקחת הלוואה בריבית מהבנק. בחשבון כולל, כרוכה בכך טרחא מעטה ביחס להלוואה בלי ריבית מהגמ"ח.

"בנק כשר-לכתחילה" אינו מרוויח מהלוואות בריבית. לכן, הוא יכול לקדם את נושא ההלוואות בלי ריבית על-ידי מתן שירות בנקאי של תיווך בין מלווים ללווים, תמורת עמלה. ואלו הם פרטי ההצעה:

1. המלווה: כל לקוח של הבנק יכול להירשם בבנק כמלווה, ולהצהיר על התנאים שלפיהם הוא מעוניין לתת הלוואה - לאילו מטרת, באיזה איזור גיאוגרפי, אילו ערבויות ובטחונות, באיזה סכום, ומה תנאי ההחזר. 2. הלווה: כל לקוח של הבנק המעוניין בהלוואה, יכול לעיין ברשימת המלווים, ולבחור לאילו מהם הוא מעוניין לפנות. לשם כך הוא צריך להתווסף מול הבנק על טופס ויתור סודיות, המתיר לבנק להעביר למלווים את כל המידע הכלכלי עליו (פירוט השכונות, שיקים שחזרו וכדו'); 3. הבדיקה: הבקשה מועברת למלווה יחד עם כל המידע הכלכלי. המלווה יוצר קשר עם הלווה כדי לברר פרטים נוספים, ומחליט על-דעת עצמו בלבד האם לתת את הלוואה, וכן מה הם תנאי ההחזר (כמה תשלומים ומתי להתחיל), ואם דרושים ערבים או משכונות.

4. ההלוואה: אם התשובה חיובית, המלווה והלווה (והערבים, אם יש) נפגשים בסניף הבנק, וחותמים מול נציג הבנק על הסכם הלוואה. נציג הבנק חותם על ההסכם כעד. הבנק מעביר את סכום הלוואה מחשבונו של המלווה לחשבונו של הלווה, מנכה סכום מסוים כעמלת תיווך, ומקים הוראת קבע מחשבונו של הלווה לחשבונו של המלווה לפי התנאים שקבעו ביניהם.

5. ההחזר: ההחזר מתבצע בהוראת קבע, המפקיד יכול לקבל בכל עת דיווח על מצב ההחזר.

6. אי החזר: אם הוראת הקבע נכשלת, הבנק מודיע מיידית למלווה, ומעביר לו את כל תיק הלוואה על-מנת שיוכל לפתוח מיידית בהליכי גבייה לפי כללי ההלכה. מעבר לכך הבנק אינו ערב להחזרת החוב.

היתרונות: א. בעבור הבנק - הבנק מרוויח את העמלה על ביצוע ההלוואה, וכן את העמלות הנלוות כגון עמלת שורה על כל תשלום בהוראת קבע;

ב. בעבור הלווה - התהליך קצר ופשוט יותר מפנייה לגמ"ח (אם כי כרוך בעמלות קלות שגובה הבנק). העמלה המשולמת לבנק נמוכה יותר מהריבית שהיה משלם בבנק רגיל; בנק רגיל צריך להעביר חלק מהריבית ללקוחות בעלי פיקדונות נושאי ריבית, וחלק אחר מהריבית משמש כפרמיית סיכון לחובות אבודים. במקרה זה, המפקיד מוותר על הריבית של הפיקדון, וכן לוקח על עצמו את הסיכון, ולכן הבנק יכול לגבות עמלה נמוכה יותר ועדיין להרוויח.

ג. בעבור המלווה - התוכנית מיועדת רק לאנשים המעוניינים ממילא להלוות בלי ריבית לשם מצווה. היא בטוחה יותר מנתינת הלוואה באופן פרטי, כי המלווה

להתגלות". חברה שתשקף, תסכן את המוניטין שלה במקרה שאחד הסוחרים יגלה את השקר ויפרסם אותו. הצעה זו מתאימה למשקיעים אקטיביים - הבוחרים בעצמם באופן פעיל באילו חברות להשקיע. ישנם כלכלנים רבים הטוענים, שהשקעה אקטיבית אינה משתלמת, כי העמלות בה גבוהות והרווחים נמוכים יחסית. הם ממליצים למשקיע הפשוט על השקעה פאסיבית - השקעה במדדי-מניות, שאותה נתאר מיד.

מדד-מניות הוא מדד המשקף את השווי הממוצע של מספר חברות. למשל, מדד תל-אביב-מאה, משקף את השווי של 100 החברות הגדולות בבורסה של ת"א. אדם יכול להשקיע במדד על ידי קניית תעודת סל. כך הוא למעשה משקיע בו-זמנית בכל החברות הכלולות במדד. גם אם חלק מהחברות מפסידות, ההפסדים בדרך-כלל מכוסים על ידי רווחים של חברות אחרות. לטווח ארוך, השקעה במדדי מניות נותנת תשואה גבוהה בסיכון נמוך יחסית.

הבעיה, שמדדי-המניות בימינו מסתמכים רק על גודלן של החברות, ולכן כוללים גם חברות לא כשרות. אדם שמשקיע במדד כזה, שותף בעקיפין בחברות העוברות על איסורי תורה. לכן נדרש מדד חדש וכשר.

אני מציע לייסד את "מדד ירושלים-100", מדד שישקף את השווי של 100 החברות הגדולות בבורסה הישראלית מביין החברות הכשרות. כשרות החברות תיקבע על

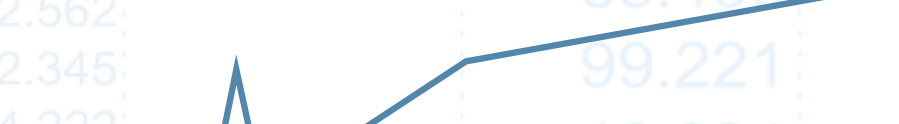
ידי תקנון כשרות מיוחד שייקבע על ידי פוסקי-הלכה ודיינים מומחים בדיני ממונות. ועדה המורכבת מרבנים ומכלכלנים תתכנס בכל תקופה קבועה ותחליט האם יש צורך לשנות את הרכב המדד - להוסיף או לגרוע ממנו חברות. הרכב המדד יהיה שקוף וגלוי לציבור. כל אדם יוכל להחליט להשקיע במדד זה, על ידי קניית תעודות-סל על המדד.

"מדד ירושלים 100" יאפשר לכל אדם להשקיע השקעה פאסיבית, בעלות נמוכה וביסיכון נמוך, וכך להיות שותף בו-זמנית ב-100 חברות גדולות וכשרות. כל השקעה במדד זה, תחזק את החברות הכלולות בו ותאפשר להן להתרחב ולהגדיל את רווחיהן, רווחים שבסופו של דבר יחולקו למשקיעים. אדם המשקיע במדד זה, דומה לאדם השותל בו-זמנית 100 עצים שונים (כולם כשרים, ללא חשש ערלה) ואז אוכל מפירותיהם של העצים שהצליחו.

תיווך בין מלווים ללווים

בעבר ניהלתי קרן פרטית להלוואות בלי ריבית לנזקקים. נתקלתי במספר קשיים טכניים: א. קשה להשיג

מדד ירושלים 100 יאפשר לכל אדם להשקיע פאסיבית, בעלות נמוכה וביסיכון נמוך, וכך להיות שותף בו-זמנית ב-100 חברות גדולות וכשרות

אחד הקשיים העיקריים בקיום מצוות הלואה בימינו הוא הלויים שאינם משלמים. ישנם הרבה אנשים שתורמים סכומים נכבדים לצדקה, והם בוודאי היו מסכימים גם להלוות סכומים גדולים עוד יותר, אילו שהכסף יחזור

את ה-5% שמכר תמורת - 87.5 א"ש. בסך-הכל, הקרן הפסידה 12.5 א"ש.
זוהי עיסקה הוגנת יותר כלפי הלווה מאשר הלואה בריבית. אמנם בחלק מהמקרים הקרן תפסיד, אבל כיוון שרוב הסטודנטים מסיימים את התואר בהצלחה - ברוב המקרים הקרן תרוויח והרווחים יכסו את ההפסדים.
ניתן לראות בהצעה זו מעין הלואה עם רשת-ביטחון מפני נפילה: אם הלקוח נכשל שלא באשמתו, הוא לא שוקע בחובות אינסופיים, אלא החוב שלו קטן והבנק שותף להפסד.
כמה הערות:
א. בישראל יש מעט מאוד ביקוש למימון לימודים על ידי בנקים, שכן המדינה מסבסדת ומממנת חלק גדול משכר הלימוד. המודל שהוצע למעלה יכול להתאים למדינות אחרות שבהן שכר הלימוד גבוה יותר.
ב. פרופ' רפאל יחזקאל ביצע מספר מחקרים על רעיון דומה: הצמדת ההלוואה לשכר הממוצע במשק. לפי חישוביו, הצמדה לשכר הממוצע במשק הוגנת יותר ויציבה יותר מהצמדה למדד המחירים לצרכן. אמנם, הצעתו אינה מהווה "עיסקה" שכן סכום ההלוואה אינו תלוי ברווח כלשהו שיש ללווה אלא בשינויים שהתחוללו במשק ללא כל קשר להלוואה.

ערבות בנקאית

אחד הקשיים העיקריים בקיום מצוות הלואה בימינו הוא הלויים שאינם משלמים. ישנם הרבה אנשים שתורמים סכומים נכבדים לצדקה, והם בוודאי היו מסכימים גם להלוות סכומים גדולים עוד יותר, אילו היו יכולים להיות בטוחים שהכסף יחזור. כדי להתמודד עם הבעיה, גמ"חים נאלצים להציב דרישות קשות בפני אנשים שמבקשים הלוואות: ערבים, טפסים ומסמכים - וכל זה, אפילו בשביל סכומים קטנים יחסית, ובלי להתחייב שהפונים אכן יקבלו הלוואה בסופו של דבר. ישנם אנשים המעדיפים להיכנס ליתרה שלילית בבנק, ולשלם ריבית גבוהה, כדי לחסוך לעצמם את הטרחה שבפניה לגמ"ח, ואת אי-הנעימות שבפניה לערבים.
פתרון אפשרי למצב אבסורדי זה הוא, להפריד בין ההלוואה לבין הביטוח. הבנק, במקום לתת ללקוח מסגרת אשראי, ייתן לו ערבות בנקאית באותו סכום; ערבות בנקאית תאפשר ללקוח לקבל הלוואה מגמ"ח

לקבוע איזו גישה עדיפה יותר, ויש פנים לכאן ולכאן. אין אנו יכולים, ואף איננו רוצים, להכריע בסוגיה זו. קשה, אולי בלתי אפשרי, להעריך את ההפסד הכלכלי שייגרם למשק מהקטנת כמות האשראי הזמינה בו בגלל חששם של המלווים להספס. אף קשה להעריך במדויק את ההפסד הנגרם בגלל ריבוי הלוואות הניתנות על ידי מלווים שאינם נוטלים חלק בסיכון. לכן, ראוי שישקול המחוקק הישראלי אם אין מקום לשלב עקרונות היתר עסקא במערכת הבנקאות מסיבות מעשיות לחלוטין.
בנוסף להשקעה בעסקים, אפשר גם להשקיע ישירות באנשים. בימינו מקובל לדבר על "הון אנושי", ואכן ישנם עסקים רבים שה"הון" העיקרי המניע אותם הוא הידע והכישור של העובד. כדי לפתח ידע וכישורן דרושה השקעה, בדיוק כמו בכל עסק אחר. הבנק נותן לסטודנט כסף לצורך לימודים, והסטודנט מחזיר את הקרן בצירוף הרווחים או ההפסדים.
דרך אחת לחשב את הרווחים או ההפסדים היא להשוות את שכרו של הסטודנט לפני הלימודים לשכרו לאחר הלימודים. למשל, אם השכר לאחר הלימודים גבוה ב-50% מהשכר לפני הלימודים, אז הסטודנט יחזיר 25% יותר מסכום ההלוואה (הרווחים על מחצית הפיקדון), אולם אם השכר יהיה נמוך ב-50%, הסטודנט יחזיר 25% פחות מסכום ההלוואה. הבעיה בהצעה זו היא, שהיא תלויה בגורמים משתנים וקשים לבקרה. ייתכן שלפני הלימודים הסטודנט יכל לעבוד בעבודה קבועה ולקבל שכר ממוצע, אבל מכיוון שרצה להתחיל ללמוד, הוא העדיף למצוא עבודות זמניות בשכר נמוך מהממוצע. במקרה זה סכום ההחזר עשוי לגדול במאות אחוזים, והדבר לא יהיה הוגן כלפי הסטודנט. מצד שני, ייתכן שאחרי הלימודים הסטודנט יתעצל במציאת עבודה, עניין שקשה מאד לפקח עליו. במקרה זה סכום ההחזר יהיה נמוך מאוד, והדבר לא יהיה הוגן כלפי הבנק.
על-מנת להימנע מבעיות כאלו, אפשר לחשב את הרווחים או ההפסדים, לא לפי ההכנסה בפועל אלא לפי ההכנסה הצפויה מעתה ועד גיל הפרישה (באופן דומה לחישוב שווי של חברה בבורסה, על פי הרווחים הכוללים שהיא צפויה להרוויח מעתה והלאה). נתונים לגבי הכנסה ממוצעת, לפי גיל ורמת השכלה, אפשר לקבל מהלמ"ס או מארגונים פרטיים שמבצעים סקרי שכר. נסביר את התהליך בדוגמה מספרית:
נניח שההכנסה הממוצעת לאדם במשק היא 50 א"ש (=אלף ש"ח), וההכנסה הממוצעת לאדם עם תואר אקדמי היא 100 א"ש בשנה;
לפי זה, אדם בן 25 ללא תואר צפוי להרוויח, מעכשיו ועד גיל הפרישה (65), 2000 א"ש. אם אדם זה מקבל מהקרן סכום של 200 א"ש לצורך לימודים בעיסקה ש"חציה מלווה וחציה פיקדון", הוא למעשה קיבל 100 א"ש בהלוואה, ועוד 100 א"ש שתמורתם הוא מוכר לקרן 5% מההכנסה העתידית שלו.
לאחר 5 שנים הוא מסיים את התואר; כעת נשאר לו רק 35 שנה לעבוד, אבל בכל שנה הוא יכול להרוויח 100 א"ש, כך שההכנסה הצפויה שלו היא 3500 א"ש. הוא מחזיר לקרן את ההלוואה על-סך 100 א"ש, וגם קונה מהקרן בחזרה את ה-5% שמכה, וערכן הנוכחי הוא 175 א"ש. בסך-הכל הקרן הרוויחה 75 א"ש.
מצד שני, אם אותו אדם לא מצליח לסיים את התואר כתוצאה מסיבה אובייקטיבית כלשהי (מחלה, אסון במשפחה וכדו), ההכנסה הצפויה שלו היא 50 א"ש לשנה, למשך 35 שנים, סה"כ 1750 א"ש. הוא עדיין חייב להחזיר לקרן את ההלוואה ע"ס 100 א"ש, אולם הוא יכול לקנות

החציה מלווה וחציה פיקדון" עם תוספת "שכר טרחה" ללקוח. למשל: אם יש רווחים, הלקוח משלם לבנק 50% מהרווחים בניכוי שכר הטרחה, אולם אם יש הפסדים, הבנק סופג 50% מההפסדים בתוספת שכר הטרחה (גובה שכר הטרחה נקבע בכל מקרה לגופו, ואכמ"ל). גם כאן, כמו במשכנתא הכשרה שתוארה בסעיף הקודם, ישנן שתי דרכים לניהול ההשקעה: דרך א - השקעה עם פיקוח עסקי מלא של הבנק על הלקוח, כמקובל בקרנות הון-סיכון; דרך ב - השקעה ללא פיקוח, כאשר חובת-ההוכחה במקרה של כשלון מוטלת על הלקוח.
כדי להסביר את עניינה של דרך ב' וההבדל בינה לבין היתר עיסקה, נקדים ונציין את אחת הטענות החזקות שהועלו לאחרונה נגד היתר עיסקה של הבנקים (ראו מאמרו של הרב דניאל משה לוי, "תוקפו של היתר עסקה", תחומין לג, ה'תשע"ג, עמ' 34). היתר עיסקה הוא חציו הלואה וחציו שותפות. בשותפות רגילה, כאשר יש מחלוקת בין השותפים לגבי גובה הרווחים או כל עניין אחר, דיני הראיות הרגילים. אולם בהיתר עיסקה של הבנקים, הלווה מקבל על עצמו דיני ראיות חריגים ושונים מהמקובל (כגון: שבועה חמורה). ייתכן מאוד שקבלה זו עצמה, אסורה משום ריבית! מן הכתוב (דברים כג, כ): "לא תשיך לאחיך... נְשִׁיךְ קַל דָּבַר אֲשֶׁר יֵשֶׁךְ", למדו חכמינו זכרונו לברכה (בבא מציעא עה, ב) שאסור לתת נשך אפילו בדיבור. אסור ללווה אפילו להגיד "בוקר טוב" למלווה, אם לא נהג לעשות כך לפני ההלוואה. האם אין לראות בהתחייבות זו, לכל הפחות, משום ריבית דברים? (וכן כתב הגר"י בלוי זצ"ל, בספר "ברית יהודה", פרק לו, סוף הערה כ: "לכל הפחות מדין ריבית דברים ליתסר").
בבנק כשר לכתחילה, הלקוח יהיה "שותף" אמיתי ולא עבד-לווה. הלקוח נשפט לפי העובדות האמיתיות - האם הפסיד באשמתו או שלא באשמתו. ללקוח תהיה אפשרות ממשית להוכיח שהפסיד שלא באשמתו, כגון: כתוצאה ממחלה, תאונה או מיתון במשק. טענת הלקוח תובא בפני בית דין ותיבחן לפי דיני הראיות הרגילים והמקובלים בתביעות בין שותפים. אם בית-הדין יקבע שהלקוח אכן הפסיד שלא באשמתו, הלקוח ישלם תשלום מופחת והבנק יישא בחלק מההפסדים. כתוצאה מכך, הבנק יהיה זהיר הרבה יותר במתן הלוואות: הבנק יצטרך לבחון היטב את הלקוח והתכנית העסקית שלו כדי לוודא שיש לו סיכוי גבוה להרוויח.
מנקודת מבט כלכלית ניתח יפה ומעניין את הנושא אברהם טננבוים ("על ריבית, היתר עיסקה, חובות המדינות העניות והיובל", עלון המרכז להוראת המשפט העברי ולימודו במכללת שערי משפט, גל' 26, פ' בהר-בחוקותי ה'תשס"א), הכותב: "עומדות לפנינו שתי גישות בעלות היגיון פנימי, הנראות סבירות למדי. לפי המשפט הישראלי, הצועד בעקבות המשפט האנגלו-סקסי... המלווה פטור מן החובה לדעת מה עשה הלווה בכסף. אחריות הלווה היא מוחלטת, והסיכון מוטל עליו. מבחינה מעשית, מכל מקום, במקרים רבים מתקשה המלווה לגבות את דמי הלוואתו. על פי המשפט העברי... עיקר סיכונו של המלווה הוא שיפסיד הלווה את דמי ההלוואה, וממילא חלק מן ההפסד יהיה שלו. לכן, עליו להיות זהיר הרבה יותר במתן הלוואותיו. השאלה הראשונה היא ערכית, והיא קשורה לחירות הצדדים להתנות בחוזה כראות עיניהם ובמידת חופש ההתערבות בשוק החופשי. הטלת אחריות על המלווה מהווה ללא ספק גישה משפטית פטרנליסטית, ויש רבים הדוחים אותה על הסף. מצד שני נטען שפטרנליזם משפטי יכול להיות הסדר אופטימלי, ובמקרים רבים הוא יעיל ועדיף על מנגנוני היד הנעלמה והשוק החופשי. מבחינה כלכלית, קשה

בנקים יהודיים בליטא, 1936. באדיבות "יד ושם"

היתר עיסקה של הלווה מקבל דיני ראיות ושונים מהמקובל (כגון: שבועה חמורה). ייתכן מאוד שקבלה זו עצמה, אסורה משום ריבית

נחזור לדוגמה המספרית: נניח שהלקוח קנה 40% מהדירה, ואז הפסיק לשלם. דמי-השכירות על הדירה הם 5% משווי הדירה, כלומר הלקוח צריך לשלם לבנק 5% מתוך 60%, שהם 3% משווי הדירה, כדמי-שכירות. אם כך, לאחר שנה של אי-תשלום, 63% מהדירה שייכים לבנק והשאר של הלקוח. בשנה הבאה הלקוח "ישלם" לבנק 5% מתוך 63%, וכן הלאה. לאחר מספר מסוים של שנים, 100% מהדירה יהיו של הבנק. רק אז הבנק יוכל לסלק את הלקוח מהדירה, ולמכור את הדירה ללקוח אחר. גם במקרה קיצוני זה, הלקוח אמנם יפסיד את ביתו אך יהיה נקי מהחוב כלפי הבנק.
לעומת זאת, אם הלקוח יתאושש ויחזור לשלם את התשלומים לפני שהדירה תעבור כולה לבעלות הבנק, הוא אמנם יצטרך לשלם סכום כולל גבוה יותר (הוא כניכול "חור אחורה" מבחינת התשלומים), אבל בסופו של דבר יישאר בדירה.
היתרון בעבור הלקוח: יש לו מרווח-נשימה. אם הוא נתקע בלי אפשרות לשלם את החוב, הוא לא נכנס מייד לסיחרור של תביעות משפטיות, עיקולים ופינוי מהדירה, אלא משלם באחזי-בעלות, עד שהוא מתאושש וחוזר לשלם בכסף.
היתרון בעבור הבנק: אם הלקוח אינו משלם, בסופו של דבר הבנק מקבל תשואה נאה: הוא קונה דירה בזול, מקבל כסף מהלקוח, ולאחר כמה שנים, הדירה שלו. חסרונו של שתי השיטות הוא, שבשתיהן יש סיכון לבנק במצב של משבר בשוק הדירות, כמו משבר הסאב-פריים בשנת ה'תשס"ח (2008). בשתי השיטות, הלקוח עלול להפסיק לשלם, ואז הבנק יאשר עם דירה חסרת-ערך.
אולם, החיסרון הזה יכול דווקא להיחשב ליתרון. כיוון שהבנק יודע שהוא עלול להישאר עם דירה, יש לו מוטיבציה לוודא, שהמחיר שהלקוח משלם בעבור הדירה הוא מחיר ריאלי. הדבר עשוי להשפיע לטובה על שוק הדירות. בימינו, הלקוח עומד לבד מול הקבלן. יחסי-הכוחות ביניהם אינם סימטריים, והדבר מאפשר לקבלן לגבות מחיר גבוה בעבור הדירה. אולם לבנק יש הרבה יותר כוח-מיקוח. אם "הבנק הכשר-לכתחילה" יחליט, שהוא לא נותן משכנתא על דירות שמחירן גבוה מדי - הדבר עשוי לאלץ את הקבלנים להוריד את מחירי הדירות. הבנק למעשה נכנס כשחקן בשוק הדירות. הבנק הופך להיות שותף אמתי של הלקוחות, ולא רק "שותף" על הנייר (הבחנה מעניינת זו שמעתי מהרב דה אלעד דוקוב, רב הטכניון).

השקעות בעסקים ובאנשים

בנק כשר-לכתחילה יכול להשקיע בעסקים קטנים, מתחילים או מתרחבים. עסקה טיפוסית תהיה מסוג של

הקצוב על כל איש ואיש על ידי זה שלא נתן ישתעבד בו, ונתן על ידו דינה, אף על פי שמשעבד בו יתר מדינה - הרי זה מותר, וכן כל כיוצא בזה". כלומר, כיוון שמלכתחילה החוב היה כלפי המלך, אם האזרח לא שילם את החוב ומישהו אחר נכנס במקום המלך, מותר לו לגבות סכום גבוה יותר. אולי הסיבה היא, שהתוספת במקרה זה אינה נחשבת ריבית אלא הוצאות גביה, שהרי הלקוח פשע בכך שלא שילם בזמן, ולכן מוצדק שהבנק יגבה ממנו תוספת תמורת הטרחה שבגבייה. וצריך עיון להלכה.

מהלכה למעשה

במאמר זה הצגנו מספר רעיונות לשירותים ועסקים בנקאיים כשרים-לכתחילה ללא חשש ריבית. איך אפשר לממש רעיונות אלו במציאות הישראלית הנוכחית? אפשרות אחת היא להקים בנק חדש - "בנק כשר-לכתחילה", בנק שמתחילתו ייתן שירותים כשרים בלבד וללא ריבית. אולם, החוק הישראלי הנוכחי מקשה מאד על הקמתם של בנקים חדשים. בישראל לא הוקם בנק חדש כבר עשרות שנים.

אפשרות שנייה היא להקים מסלול כשר-לכתחילה בבנק קיים. אם יהיה ביקוש לכך מצד ציבור שומרי המצוות, ייתכן שבנקים קיימים יחליטו לפתוח מסלול כשר-לכתחילה שבו ינתנו שירותים אלה.

אפשרות שלישית היא לחכות שממשלת ישראל תאפשר להקים איגודי אשראי. איגודי אשראי - בנקים קטנים בבעלות הלקוחות. הקמת איגוד-אשראי קלה הרבה יותר מהקמת בנק חדש: צריך רק לארגן כמה מאות לקוחות, לגבות מהם דמי-חבר ראשוניים ולהתחיל לפעול. איגודי אשראי קיימים בכל רחבי העולם, אולם בישראל החוק אינו מאפשר את הקמתם. בשנים האחרונות גוברת הדרישה בציבור להגדיל את התחרות בענף הבנקאות. ועדת זקן, הועדה לבחינת הריכוזיות בענף הבנקאות, המליצה כבר לפני מספר שנים לאפשר הקמתם של איגודי אשראי בישראל. יש לקוות שההמלצה תתממש בעתיד הקרוב.

אפשרות רביעית, שכבר הועלתה בפרק השני של מאמרנו, היא להקים קרן-נאמנות שתעסוק בהשקעות כשרות. גם כאן דרושה השקעה כספית ניכרת, אולם הדבר קל יותר מלהקים בנק חדש.

לפי כל אחת מהאפשרויות, ההחלטה בסופו של דבר היא בידיהם של הלקוחות - כלומר בידי כל אחד ואחת מאיתנו. כשנרצה כולנו לקיים את איסור ריבית כמצוותו האמורה בתורה, נמצא גם את הדרכים המתאימות לעשות זאת. "נעשה - ונשמע".

הרעיונות שבמאמר עלו והתחדדו במסגרת סיעור מוחות ב"קבוצה לבנקאות יהודית". תעודת הקבוצה היא ליצור חיבורים בין תלמידי-חכמים לבין כלכלנים על מנת ליצור מודלים בנקאיים ושותפיים, כשרים הלכתית, מותאמים לרוח ההלכה ואשר מאפשרים את פיתוח הכלכלה ושגשוגה. אני מודה למייסד הקבוצה, הרב אליהו סולוביצ'יק, וכן לחברים שהשתתפו בדיונים: אהוד טוקטלי, אלעד דוקוב, דב שטיין, דניאל משה לוי, יונתן האן, יוסי צוריה, יעקב שץ, משה גרינהוט, רפאל יחזקאל ושמחה קאופמן. הדעות המובעות במאמר זה הן באחריות הכותב בלבד.

או ממלוה פרטי בקלות ובמהירות, ללא צורך בערבויות ובטחונות נוספים.

הנה דוגמה להמחשה: נניח שכיום, הבנק נותן לראובן להיות במשיכת יתר של 20,000 ש"ח, בריבית 10%. לשם כך, הבנק צריך להשתמש בכספו של לקוח אחר, שמעון, שמפקיד בבנק 20,000 ש"ח ומקבל ריבית 2% (בנוסף הבנק צריך הון עצמי בהתאם ליחס הרזרבה). כעת, הבנק רוצה לחזור בתשובה ולהפסיק להתעסק בריבית. לשם כך הוא מבקש מראובן לכסות את המינוס, אך כדי להקל עליו, הוא נותן לו ערבות בנקאית על 20,000 ש"ח, תמורת עמלה של 8%. ראובן לוקח את הערבות, הולך לגמ"ח, מקבל 20,000 ש"ח ומכסה את המינוס. לאחר מכן, הבנק מחזיר לשמעון את הפיקדון שלו.

הרווח הנקי של הבנק הוא בדיוק כמו קודם: במקום לקחת 10% מראובן ולתת 2% לשמעון, הבנק עכשיו לוקח 8% מראובן. גם הסיכון של הבנק הוא בדיוק כמו קודם: הסיכון שראובן לא יצליח להחזיר 20,000 ש"ח. אם הבנק החליט קודם לתת לו מסגרת אשראי של 20,000, כנראה שהבנק הגיע למסקנה שהסיכון הזה הוא קטן יחסית. כדי לשמור על יציבות, הבנק עדיין יצטרך לשמור את אותו הון עצמי בהתאם ליחס הרזרבה.

הלווה מרוויח - במקום לשלם 10%, הוא משלם רק 8%. מצד שני, הוא צריך לטרוח, ללכת לגמ"ח ולבקש הלוואה; אולם הטרחה הזאת קטנה באופן משמעותי מהטרחה הדרושה כיום, כאשר צריך להביא ערבים ובטחונות. בוודאי יהיו לווים שיעדיפו את הטרחה הזאת על-פני משיכת יתר - בין מסיבות של כשרות, ובין מסיבות של חיסכון.

מוצר כזה כבר קיים במערכת הבנקאית בימינו, והוא נקרא "ערבות בנקאית". הבנק למעשה ערב בעבור הלקוח שלו, ומתחייב לשלם את חובותיו עד סכום מסוים שנקבע מראש, תמורת עמלה שהלקוח משלם לבנק. בנקים רגילים אינם ששים להעניק ערבות בנקאית ללקוחות קטנים, אולי משום שהם מעדיפים לתת להם הלוואה בריבית. אולם "בנק כשר-לכתחילה", שאינו מתפרנס מהלוואה בריבית, יכול לתת שירות זה, להרוויח עמלה, ויחד עם זה גם לעזור ללווים ולמנהלי הגמ"חים לזכות במצווה.

מדוע הגמ"חים אינם ממשכנים בתים, מכוניות, ני"ע וכו' לשם ביטחון? בעבר פניתי למנהלי גמ"חים ושאלתי אותם. הם אמרו שהתהליך של יצירת המישכון מסובך מדי, והתהליך של מימוש המישכון יקר מדי (כדי לממש רכב, למשל, צריך לשלם כמה אלפי שקלים להוצאה-לפועל ולגרר), והם לא רוצים להתעסק בזה. כדי שמישהו ירצה להתעסק בזה, הוא חייב להרוויח, ולגמ"חים אסור להרוויח. לכן הצעתי להפריד בין הלוואה לבין הביטוח, ולהרוויח רק מהביטוח.

ההצעה מסתמכת על ההלכה "לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלואה למלוה, וכן אומר אדם לחבירו הא לך דינר זה ואמור לפלוני שילוניי שלא נתן אלא שכר אמירה" (רמב"ם, הל' מלווה ולווה ה, ד). הרעיון הוא שאסור לאדם להרוויח כסף מכסף, אבל במקרה זה בעל הכסף (=הגמ"ח) אינו מרוויח שום דבר. הבנק מרוויח, אבל הבנק אינו נותן את הכסף אלא מרוויח רק תמורת הסיכון והטרחה שבגבייה.

אך ישנה בעיה בהצעה זו (כפי שציין ר' משה גרינהוט). כאשר הלווה אינו מחזיר, הבנק נותן את הקרן למלווה וגובה את הקרן מהלווה, וכך הבנק הופך להיות המלווה בפועל. ואז מתברר למפרע שהסכום ששילם הלווה לבנק היה "ריבית מוקדמת". אולם ייתכן שזה דומה להלכה שם בהמשך הפרק "מלך שהיו דיניו שכל מי שיתן המס

